

DE WERELD VAN JANTJE
De spotprenten van
enfant terrible
Felix Hess (1878-1943)

40

JEUGDSERIE
Ode aan de magische
wereld van Lampje,
de vuurtorendochter

43

PINKORANGECLUB
Vlieland als inspiratie
voor samenwerking
van kunst en mode

44

VRIJHEID
Zo ziet Stadstekenaar
Atousa Bandeh
Ghiasabadi de Dam

46

vrij

ARCHITECTUUR
STERRENSTOF
STREETART
THUISBIOSCOOP
MODE
SMAAKMATRIX
BABS GONS
BOEKEN
MARCEL LEVI
OPINIE
PUNTEN EN KOMMA'S
LALE GÜL
HEIN DE KORT
TV-TIPS

→ Woning van
de Minangkabau
op Sumatra.
Rechts:
wooncomplex
Dageraad in
Amsterdam-
Zuid bevat ver-
wijzingen naar
die traditionele
huizen. FOTO'S
MARCEL WEST-
HOFF, UNIVERSITAI-
RE BIBLIOTHEKEN
LEIDEN

Amsterdamse School Tentoonstelling over bouwstijl

De inspiratie kwam vanuit Indonesië

Museum Het Schip heeft een tentoonstelling over de relatie tussen Indonesië en de Amsterdamse School. Architecten en kunstenaars vonden er ambachten die in Nederland onbekend waren.

Kees Keijer
AMSTERDAM

Geinige puntdaken, op de brughuisjes van de P.L. Kramerbrug aan de Amsteldijk. Typisch Amsterdamse School ook. Vanuit het water rijst een decoratief patroon van bakstenen op, dat op het dak wordt be-

krond door een uitstulping met scherpe punt. De vorm is, zo blijkt, een duidelijke verwijzing naar de stoepa, een boeddhistisch koepelvormig bouwwerk met een kegelvormige spits. Door heel Oost- en Zuidoost-Azië bestaan er stoepavormige heiligplaatsen waar boeddhisten mediteren.

Dat de architecten en beeldhouwers van de Amsterdamse School zulke vormen in hun eigen werk verwerkten was geen toeval, laat een tentoonstelling in Museum Het Schip zien. Het is duidelijk dat de Amsterdamse Schoolontwerpen vol zitten met expressieve en fantasievolle vormen. Dat deze vormentaal schatplichtig is aan cultuuruitingen in Indonesië is minder bekend. Er zijn wel artikelen in vaktijdschriften over verschenen, maar een omvangrijke publicatie of tentoonstelling over dit onderwerp ontbrak tot nu toe.

Javaanse tempels en Indonesische volksarchitectuur en ambachten maakten aan het begin van de twintigste eeuw een diepe indruk op kunstenaars en architecten van de Amsterdamse School. En dat zie je in allerlei gebouwen terug. Een mooi voorbeeld is de paraboolvorm. Deze is te vinden in Het Schip en andere gebouwen van Michel de Klerk in de Spaarndammerbuurt.

De paraboolvorm is een verwijzing naar de stoepa. Nederlandse kunstenaars en architecten kenden de stoepa meestal van de Borobudur, het boeddhistische tempelcomplex vlak bij Yogyakarta op Java. Eind negentiende eeuw werd de Borobudur herontdekt door Nederlandse oriëntalist en archeoloog. In 1912 kwam een grootscheepse restauratie van het complex gereed, wat nog meer aandacht voor de Borobudur genereerde.

Band met de natuur kwijt

De belangstelling voor Indonesische culturen werd gevoed door een sentiment dat onder Nederlandse kunstenaars, architecten en intellectuelen leefde. Er was een wijdverspreid idee dat de westerse beschaving door de industrialisatie steeds verder was afgestompt. Men was de band met de natuur en de eenvoudige maar waardevolle dingen van het leven verloren, zo werd gedacht. De verwoestingen van de Eerste Wereldoorlog versterkten het idee dat de Europese cultuur zichzelf opnieuw moest uitvinden.

→ **Beeldhouwwerk van de Java-China-Japan Lijn op Het Scheepvaarthuis, door Hendrik van den Eijnde en Hildo Krop, 1913-1916.**

Soms reisden kunstenaars en architecten naar Nederlands-Indië, zoals architect Eduard Cuypers in 1909. De Amsterdamse Schoolarchitecten Michel de Klerk, Piet Kramer en Jo van der Mey werden bij Cuypers opgeleid en kregen van hem veel kennis over Indonesische bouwkunst mee.

In Het Schip heeft architect De Klerk bijvoorbeeld een naga verwerkt, een mythische draakslang die in oosterse culturen wordt geassocieerd met de onderwereld en met vruchtbaarheid. Twee schoorstenen van Het Schip lijken op opstaande naga's, waarbij het kronkelende lijf van de draakslang wordt gevormd door een dakrand met zwarte pannen.

Batik

De puntige daken van traditionele huizen van de Minangkabau op West-Sumatra komen terug in diverse gebouwen van de Amsterdamse School. Wooncomplex De Dageraad in de P.L. Takstraat van Michel de Klerk en Piet Kramer heeft een vergelijkbaar dak. Ook in een tafelklok en andere voorwerpen zien we de karakteristieke vorm terug.

Nederlandse kunstenaars gingen Indonesische technieken gebruiken en gaven daar hun eigen draai aan. Vooral het batikken ontpopte zich tot een ware manie onder kunstenaars en vormgevers. Architect Han van Loghem ontwierp zelfs een gebatikte kuipstoel en tafel.

Ook in Nederlands-Indië werd gebouwd volgens de principes van de Amsterdamse School. De tropische omgeving vereiste een andere bouwstijl, maar toch werden er gebouwen en monumenten ontworpen met expressieve en ritmische vormen die kenmerkend zijn voor de Amsterdamse School. Zo ontwierp de van oorsprong Amsterdamse architect Cosman Citroen stadswijken, openbare gebouwen en bruggen.

Vervlogen idealen

In Jakarta (destijds Batavia) kwam zelfs een monument voor de omstreden gouverneur-generaal J.B. van Heutsz, ontworpen door architect Willem Dudok en beeldhouwer Hendrik van den Eijnde. Al voor de onthulling in 1932 werd er geprotesteerd tegen het monument ter meerdere eer en glorie van een koloniale ijzervreter.

Kort na het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid in 1945 werd het monument beklad met leuzen. Een paar jaar later werd het gesloopt. Een fragment van een figuur van de sokkel bevindt zich in de collectie van het Rijksmuseum in Amsterdam. De beschadigde kop ligt nu in Museum Het Schip, als stille getuige van vervlogen idealen van de Amsterdamse School, ingehaald door de harde realiteit.

Indonesië en de Amsterdamse School: t/m 27/8 in Museum Het Schip.

Afrofuturisme siert grijze parkeerpalen in Bijlmer-Centrum

Kees Keijer
AMSTERDAM

In Zuidoost zijn tientallen parkeerautomaten beschilderd door lokale kunstenaars. Zo krijgen de saaie objecten een positieve invulling, hopen de initiatiefnemers. 'We maken het straatbeeld levendig en laten de rijkdom van Zuidoost zien.'

Parkeerautomaten zijn niet bepaald geliefde objecten. Soms staan er daarom afbeeldingen van 17de-eeuwse schilderijen op, of van Johan Cruïff. Elk nadeel heeft dan tenminste nog zijn voordeel. Ook allerlei buurten in Zuidoost moeten er nu aan geloven, want daar wordt betaald parkeren ingevoerd. In Bijlmer-Centrum staan nu al 41 parkeerautomaten.

Tien kunstenaars hebben nu afbeeldingen van hun werk beschikbaar gesteld om de saaie, grijze apparaten visueel interessanter te maken. Met reproducties die verband houden met Zuidoost, van kunstenaars die er wonen en werken. Op elke paal staat ook een QR-code die leidt naar informatie over de kunstenaar en het kunstwerk.

De timing voor het project is misschien een beetje ongelukkig; twee weken geleden maakte de gemeente bekend dat betaald parkeren wordt uitgebreid en dat de tarieven omhoog gaan. Een woordvoerder van de gemeente benadrukt echter dat de insteek van het kunstproject anders is. "Het gaat eigenlijk niet over parkeren, het gaat ons erom dat je het straatbeeld levendig maakt en de rijkdom van de makers in Zuidoost laat zien."

Afspiegeling van de buurt

George Adegite, Jesper Buursink en AiRich werd gevraagd om werk te maken en om zeven andere kunstenaars te selecteren. Buursink: "We wilden de kunstenaars uit de Bijlmer vertegenwoordigen en laten zien wat voor mooie dingen er gemaakt worden. De Bijlmer is nu hip, maar er werken al dertig jaar kunstenaars. Bovendien

kunnen die parkeerautomaten er zomaar vijftien jaar staan, dus je moet er heel secuur over nadenken."

De keuzes van de kunstenaars moest een afspiegeling zijn van de buurt, vonden ze. Dus niet alleen de jongste generatie maar ook oudere kunstenaars. Onbekend talent, maar ook gevestigde namen, zoals Raquel van Haver. "Als je al die kunstenaars bij elkaar zet heeft het allemaal iets figuratiefs, iets abstracts, iets kleurrijks. Er is iets overlappends in al die werken, maar we weten ook niet precies wat het is."

Multidisciplinair

Buursink presenteert onder andere een hommage aan allerlei vrienden uit de Bijlmer. "Ik heb een Instagram-account waarop ik een jaar lang elke dag iemands story tekende. Dat wist diegene niet. Stories zijn natuurlijk tijdelijk, maar met mijn tekening gaf

41

→ **Alle 41 parkeerautomaten in Bijlmer-Centrum zijn beschilderd door lokale kunstenaars.**

ik dan iets terug. Mijn tekeningen zijn vaak bedoeld om weg te geven." Buursink is naast tekenaar ook radio- en podcastmaker. Dat multidisciplinaire is volgens hem typisch voor veel makers in Zuidoost.

George Adegite is illustrator en art-director. Hij maakte portretten van vrouwen voor de parkeerautomaten. "Dat zijn allemaal vrouwen die ik heb gekozen omdat ze op een of andere manier te maken hebben met een uitdaging. Bij de een is het een uitdaging om haar te tekenen, bij de ander is het een uitdaging om een beetje een vintage look te creëren."

Drie illustraties hebben te maken met Nigeria, het land waar Adegites ouders vandaan komen. Er is een portret van de Nigeriaans-Britse zangeres Sade en een futuristische visie op de stad Lagos. Gele busjes en kenmerkende gebouwen uit de stad vliegen door de lucht.

Kleurrijk

Ook AiRich maakt werk dat je zou kunnen omschrijven als afrofuturisme. Zijn modellen zijn bewoners van Zuidoost, die zelf ook creatieve makers zijn. "Ik kan me voorstellen dat je niet altijd vrolijk bent als je naar zo'n paal loopt. Maar wat hebben we liever, grijze palen of palen waar een kunstenaar zijn skills op kan presenteren? Ik vind Zuidoost een heel kleurrijke buurt op verschillende manieren en ik hoop dat mijn werk net zo kleurrijk is. Voor mij hebben die palen overigens geen bittere nasmaak, omdat ik geen auto heb."

→ **Illustrator George Adegite verzorgde meerdere parkeerautomaten van portretten van vrouwen. FOTO GEORGE ADEGITE**

Kunstenaars en architecten gingen overal ter wereld op zoek naar inspiratiebronnen waarin het ambacht nog gerespecteerd werd. Door de Nederlandse koloniale overheersing in het toenmalige Nederlands-Indië was de band met deze archipel vanzelfsprekend sterk. Vormgevers van de Amsterdamse School kwamen in contact met de kunst, cultuur en tradities van Indonesië.

Draakslang

Voorop op Bali vonden zij een paradijselijke omgeving die nog 'puur' en 'onaangetast' was door de moderne industrie. Toch zorgden juist industriële innovaties voor meer contact tussen werelddelen. Door stoomschepen werd het voor Nederlanders steeds makkelijker om de verre reis naar Nederlands-Indië te maken. Een verbinding van zendstation Radio Kootwijk maakte communicatie met Nederlands-Indië mogelijk. Een radiomeubel ontworpen door Ko Pollé is dus niet toevallig helemaal handgemaakt, inclusief beeldjes van Hildo Krop.

Meestal kwam men in Nederland in contact met Indonesische voorwerpen via etnografische musea en wereldtentoonstellingen, waarin objecten uit de koloniën werden getoond.

Verwoestingen van WO I = versterkten het idee dat de Europese cultuur zichzelf opnieuw moest uitvinden